

İSRAİL'İN GÜNEY KAFKASYA STRATEJİSİ

Burak Çalışkan

INSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak, "İsrail'in Güney Kafkasya Stratejisi", Araştırma 88, İNSAMER, Aralık 2018.

Araştırma 88

Arap isyanları ile birlikte Rusya ve İran'ın Suriye üzerinden Ortadoğu'da artan etkileri İsrail'i rahatsız ederken, Tel Aviv yönetimi de bu duruma jeopolitik bir karşılık olarak Güney Kafkasya'daki etkisini artırmaya çalışmaktadır. Özellikle İsrail'in Azerbaycan ile geliştirdiği sıkı ilişkiler İran-Ermenistan ittifakına karşılık olarak sunulmaya çalışılsa da Tel Aviv'in bölgedeki varlığı Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Bu sebeple İsrail'in bölgedeki çabaları, tarihî olarak Güney Kafkasya ile yakın ilişkilere sahip olan Türkiye, Rusya ve İran'ın bilhassa dikkatini çekmektedir.

İsrail-Azerbaycan İlişkilerinin Başlangıcı ve Karabağ Savaşı

İsrail, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biridir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1992 yılında tesis edilmiş ve 1993 Şubat'ında da İsrail Bakü'de büyükelçilik açmıştır. Ancak Azerbaycan yönetimi bu hamleye karşılık verme noktasında istekli olsa da İslam dünyasından tepki almamak için bugüne kadar İsrail'de bir büyükelçilik yahut konsolosluk açma girişiminde bulunmamıştır.

Bakü'nün İsrail ile geliştireceği ilişkileri stratejik olarak görmesi, Dağlık Karabağ Savaşı ile

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

başlamıştır. Azerbaycan'ın bağımsızlığı sonrası şiddetlenen Karabağ Savaşı'nda Rusya, ABD'deki Ermeni lobisi ve İran'ın açık desteğini alan Ermenistan, Dağlık Karabağ ve yedi rayonu işgal etmiştir. Hocalı başta olmak üzere işgal edilmiş bölgelerdeki Azerbaycan Türkleri katledilmiş yahut sürgüne tabi tutulmuştur. Bu süreçte Rusya milyarlarca dolar değerinde savaş uçağı ve füze sistemini Erivan'a teslim ederken İran da Ermenistan'a gaz ve petrol yardımıyla bulunmuştur.

Bu noktada Erivan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesi, Türkiye'nin Bakü ve onun üzerinden Orta Asya ile bağlantısını koparmıştır. Bu süreçte Türkiye hem Hazar Denizi üzerindeki enerji kaynaklarından hem de Orta Asya ile gerçekleştirebileceği siyasi yahut ekonomik entegrasyondan da mahrum kalmıştır. Bu durum Ankara'nın etki alanını kısıtladığı gibi İslam dünyasının da coğrafi bütünlüğünü engellemiştir. Bölgesel jeopolitiğe bakıldığında Ermenistan'ın bu girişiminin öncelikle Rusya ve İran tarafından desteklendiği açıkça görülse de bölgede etki oluşturmak isteyen pek çok aktör de bu işgalden memnun kalmıştır. Bu noktada, ciddi bir Ermeni nüfusuna sahip olan ABD ve bölgeye yönelik beklentileri olan İsrail'in de buradaki krizi çıkarlarına uygun bulduğunu belirtmek gerekmektedir.

Nitekim İsrail, komşularıyla sorunları olan ve desteğe ihtiyaç duyan Azerbaycan ile yakınlaşmanın kendisine önemli avantajlar sağlayabileceğini planlamıştır. Öyle ki daha 1992 yılında İsrail'in Azerbaycan'a çeşitli silahlar ve füze sistemleri gönderdiği iddia edilmiştir. Bununla birlikte ilk dönemden itibaren İsrailli girişimciler de Azerbaycan'ın stratejik alanlarına yatırımlarda bulunmuştur. Kısa sürede ülkedeki iletişim,

telekomünikasyon, medya ve hava yolları gibi alanlarda İsrail şirketleri oldukça etkili bir konuma gelmiştir.¹

Azerbaycan Yahudileri

Azerbaycan'daki Yahudiler, İsrail ile ikili ilişkilerin gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Yüzyıllardır Azerbaycan'da yaşayan Yahudilerin ne bağımsızlık öncesi ne de bağımsızlık sonrası dönemde antisemitik yaklaşımlarla karşılaşmamış olması, ülkede eşit vatandaşlar olarak yaşamaları, ikili ilişkilerde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. İsrail'in bu Yahudilerle sıkı temas halinde olduğu da bilinmektedir. Azerbaycan'da sivil toplum kuruluşları, gazeteleri, okulları ve dinî kurumları bulunan bu Yahudiler, bu kuruluşlar aracılığıyla ve medya çalışmalarıyla İsrail'in Azerbaycan'ın dostu olduğu fikrini yaymaya çalışmaktadır.

Özellikle Dağlık Karabağ meselesiyle de yakından ilgilenen Azerbaycan Yahudileri, bu şekilde milliyetçi bir halk olan Azerbaycan Türklerinin sempatisini kazanmıştır. Ayrıca Yahudi lobisinin sağladığı maddi destekle Azerbaycan televizyonları ve gazetelerinde İsrailli gazeteciler ve siyasi uzmanlar konuk olarak çıkarılmaktadır. Bu kişiler uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeleri İsrail menfaatlerine uygun bir şekilde analiz ederek yorumlamaktadır. Öyle ki, Azerbaycan'daki İsrail medya gücü, etkinliğini genişleterek Türk, Rus yahut İran destekli medyanın önüne geçmiştir.

Azerbaycan'ın Filistin Meselesine Bakışı

Azerbaycan'ın yüzyıllardır Yahudilere karşı sürdürdüğü bu hoşgörü politikasının tam tersi olarak İsrail, işgal ettiği Filistin topraklarında yüzbinlerce Müslüman'ın ölümüne, milyonlarcasının da

mülteci konumuna düşmesine yol açmıştır. İsrail, Filistinlilere yönelik bu politikasını kuruluşundan itibaren aynı şekilde sürdürmektedir.

Bu noktada Azerbaycan'ın uluslararası toplantılarda İsrail'in Filistin'e yönelik politikalarını eleştirdiğini ve Filistin'de iki devletli çözümü savunduğunu belirtmek gerekir. Ancak Bakü açık bir şekilde Filistin'e destek verdiğini ifade etse de bu durum Azerbaycan-İsrail arasındaki ikili ilişkilere zarar vermemektedir. Bir anlamda söylem düzeyinde kalan Azerbaycan'ın Filistin desteği, İsrail'in çıkarları noktasında büyük bir önem arz etmemektedir. Dahası İsrail yönetimi, Müslüman Azerbaycan ile olan yakın ilişkisini dünya kamuoyundaki İslam karşıtı imajını değiştirmek için de kullanmaktadır.

Yahudi Lobisinin Pazarlanması

ABD'de oldukça güçlü bir etkiye sahip olan Ermeni diasporası, Amerikalı karar alıcılar üzerinde Azerbaycan'a yönelik izlenecek politikalarda baskı kurabilmektedir. Nitekim Azerbaycan halkı Ermeni katliamlarına maruz kalmasına rağmen ABD, 1992 yılındaki Dağlık Karabağ Savaşı'ndan Azerbaycan'ı sorumlu tutularak Bakü'ye ekonomik ve askerî yardımı yasaklamıştır. Daha sonraki dönemde de Ermeni diasporası, Azerbaycan'ın ABD ile geliştirmeye çalıştığı pozitif ilişkilerin önünü kesmiştir.

Bu noktada İsraili siyasetçiler, ABD'deki Ermeni diasporasının Azerbaycan'a karşı yürüttüğü olumsuz algıyı Yahudi lobisinin engelleyebileceğini Bakü'ye iletmiştir. Nitekim Azerbaycan da Yahudi lobisinin Ermeni diasporasına karşı önemli bir müttefik olduğuna inanmaktadır. Bu noktada Bakü yönetimi, ABD'deki Yahudi lobileri ile açıktan görüşerek hem Washington nezdindeki itibarını

artırmaya hem de Ermeni diasporası karşısında güç ve avantaj elde etmeye çalışmaktadır.²

Bu anlamda Azerbaycan'ın dış siyasetinde etkin olan İsrail ve Yahudi lobi faaliyetleri, ülkenin dış politikasına bağımsızlıktan itibaren yön verme girişimlerinde bulunmaktadır. Azerbaycan hükümet yetkilileri, ABD'deki Yahudi lobi kuruluşlarının en önemlisi olan AIPAC ile belirli hedefler üzerinde görüşmektedir. Ancak her ne kadar AIPAC Bakü'ye Ermeni diasporasının Azerbaycan karşıtı etkisini kırmayı vaat etmiş olsa da ABD hükümeti 25 yıldır Azerbaycan'a uyguladığı silah satış yasağı yahut diğer yaptırımlar konusunda henüz somut bir adım atmamıştır. Buna rağmen AIPAC, ABD'de Azerbaycan'ın dost kurumu gibi algılanmaya devam etmekte ve Azerbaycan siyaseti nezdindeki değerini korumaktadır.

İkili İlişkilerde Enerjinin Önemi

İsrail'in Azerbaycan politikasının en önemli unsurlarından biri de enerji tedarikidir. Komşularıyla olan ilişkilerinden dolayı petrol ve doğalgaza ulaşım sıkıntısı çeken İsrail, Azerbaycan'ı bu konuda önemli bir tedarikçi olarak görmektedir. Nitekim 1992 yılından itibaren de Azerbaycan petrol şirketleri İsrail'e tankerlerle petrol taşımaktadır.³ 2016 yılında İsrail'in petrol ithalatının %24'ü Azerbaycan üzerinden sağlanırken bu oran belirli senelerde %40'lara kadar ulaşmıştır.

Son dönemde işgal ettiği Filistin topraklarının kara sularında zengin gaz sahaları keşfeden İsrail, Doğu Akdeniz'de sondaj çalışmalarına devam etmektedir. Bu noktada bölgede süren tartışmalı sondaj çalışmalarına 2012 yılında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR da dâhil olmuş ve Aşdod bölgesinden %5'lik bir pay alarak Hazar haricindeki ilk projesini yürütmeye başlamıştır.⁴

İsrail'in Petrol İthalatı Yaptığı Ülkeler (2016)

İngiltere	İsviçre	Azerbaycan	Singapur	Kazakistan
%30	%18	%24	%12	%7,8
	Rusya %5,3			

Kaynak: OEC

İsrail Doğu Akdeniz'deki bu çabalarına rağmen hâlâ petrol ve doğalgaza ihtiyaç duysa da 2018 yılında elektrik üretiminin %70'ini, çıkardığı bu doğalgaz üzerinden karşılamayı başarmıştır. İsrail'in bu konudaki en önemli hedefi, enerji ithalatçısı değil ihracatçısı haline gelmektir. Yapılan araştırmalar, İsrail'in kısa bir süre içerisinde bu amacına ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada Azerbaycan-İsrail ilişkilerini çalışan birçok araştırmacı, ikili ilişkileri petrol ve savunma sanayi üzerinden karşılıklı bağımlılık teorisi üzerinden açıklamaktaydı; ancak yakın dönemde enerjide ihracatçı konuma gelebilecek olması, İsrail'in Bakü'ye enerji bağlamında duyduğu bağımlılığı ortadan kaldıracaktır. Bu durumda da ikili ilişkilerde ortak menfaatler değil İsrail'in çıkarları öncelenecektir. Böylesi bir süreç ise Azerbaycan'ı hem iç hem de dış politikasında oldukça zorlayacaktır.

Azerbaycan'a Silah Temini

Küresel siyasette değişen dengelerle birlikte 2009 yılından itibaren Azerbaycan ve İsrail arasında çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ancak gelen tepkiler sebebiyle Bakü yönetimi ikili ilişkileri daha kapalı sürdürmek istemektedir.

Bu noktada Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in basına sızan bir konuşmasında geçen, "İsrail-Azerbaycan ilişkilerinin büyük kısmı yerin altındadır." ifadesi oldukça dikkat çekicidir.⁵

Aliyev'in bu söyleminin temel belirleyicilerinden biri de silah ticaretidir. Rusya; Ermenistan ile olan yakın ilişkileri ve Güney Kafkasya'daki stratejisinden dolayı Azerbaycan'a silah tedarikinde bulunsa da bölgedeki dengeleri değiştirecek envanterler sağlamamaktadır. Diğer bir deyişle Moskova, hem Ermenistan hem de Azerbaycan'a silah sağlasa da Ermenistan'a verilen silahlar daha modern ve üstündür. ABD ise Ermeni lobisinin baskısından dolayı Bakü'ye silah tedarik etmemektedir. Aynı şekilde Avrupa ülkeleri de Dağlık Karabağ'da yeni bir savaşı körüklememek gerekçesiyle Azerbaycan'a silah vermekten kaçınmaktadır.⁶ Bu anlamda Türkiye, bağımsızlığını kazanmasından sonra Azerbaycan'ın en büyük silah tedarikçilerinden biri olarak ülkeye önemli miktarlarda silah ve askerî teçhizat sağlamıştır. Ancak Azerbaycan'ın silah ihtiyacının çok büyük bir kısmı İsrail tarafından karşılanmaktadır.

Bağımsızlığın ilk yıllarında dahi İsrail'in Azerbaycan'a stratejik silahlar sağladığı iddia

AZERBAJYCAN SİLAH İTHALATI (MİLYON \$)

ÜLKELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam
Belarus		1	27	9	51	37	32					157
Çekya											3	3
İsrail		2	8	9	5	9	25	21	121	248	137	585
Rusya	68	18	2	97	477	256	325	570	210	7	128	2.158
Slovakya											12	12
Güney Afrika			4	6	3	10	2	3	1			29
Türkiye				4	7	20	5	17	9	16		78
Ukrayna	145	12	103	29	14	6	15					323
ABD				1	1	2		1				5
TOPLAM	213	33	145	155	557	339	404	612	340	272	279	3.349

Kaynak: SIPRI

edilirken 2012 yılı bu bağlamda ayrı bir dönüm noktası olmuştur. Savunma harcamalarını artıran Azerbaycan, İsrail ile 1,6 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamıştır. Anlaşmanın önemli bir kısmını ise insansız hava araçları, radarlar ve uydu sistemleri oluşturmaktadır.

Nitekim 2016 Nisan'ında gerçekleşen Ermenistan-Azerbaycan çatışması, Bakü'nün Ermeni savunma hattını kırması ve bazı stratejik merkezleri ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Bu başarıda İsrail'den alınan insansız hava araçları ve diğer modern silahların ön plana çıkarılması, Azerbaycan içinde İsrail ile olan ilişkilere verilen değeri artırmıştır. Nitekim aynı yıl İlham Aliyev, İsrail ile uzun dönemli olmak üzere 5 milyar dolarlık silah ve güvenlik anlaşması imzalandığını açıklamıştır.

Yukarıda yer alan SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute*) verilerine göre İsrail, 2015 yılından itibaren Azerbaycan'ın en fazla silah ithal ettiği ülkedir. 2007 yılı başlangıç olarak alındığında ise 10 yıllık süreçte İsrail, Rusya'nın ardından Azerbaycan'a en fazla silah ihraç eden ülke konumundadır. Devletler arasında gerçekleşen

güvenlik anlaşmalarının büyük bir kısmı gizli tutulduğundan verilerin eksik olduğu sonucu çıkarılsa da İsrail'in Azerbaycan'ın silah ithalatında oldukça önemli bir yer tuttuğu açık bir şekilde dile getirilebilir. Nitekim yine SIPRI verilerine göre 2012 sonrası dönemde İsrail'in silah ihracatında Azerbaycan, Hindistan'ın ardından en çok alım yapan ikinci ülke konumundadır.

Azerbaycan ve İsrail arasındaki gelişen bu ilişkiler, Ermenistan'daki İsrail karşıtlığını da yükseltmektedir. Ermenistan'ın huzursuzluğu bir yana, İsrail'in Azerbaycan ile yakınlaşmasından ABD haricindeki tüm aktörler de rahatsızlık duymaktadır.

İran

Azerbaycan-İsrail ilişkileri ile ilgili çalışma yapan birçok araştırmacı, İran'ı varoluşsal bir tehdit olarak gören iki aktörün müttefik haline geldiğini iddia etmektedir. İddianın temelini ise İran'ın hem İsrail hem de Azerbaycan ile olan sorunlu ilişkileri oluşturmaktadır.

Bu noktada Tahran yönetimi, bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Azerbaycan'da bir İslam devrimi gerçekleştirmeyi amaçlamış ve bundan dolayı da kendisine yakın gruplar üzerinde etkinlik kurarak ülkede istikrarsızlık yaratmaya çalışmıştır. Özellikle İran içerisinde sayıları 25 ila 30 milyon arasında olduğu iddia edilen Azerbaycan Türkleri, Tahran'ın Azerbaycan'ın varlığını en baştan itibaren bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Bu sebeple İran'ın Şiilik üzerinden Azerbaycan'da etkinlik kurma girişimleri ve Bakü'nün dış politikasına yön verme çabası, yönetimde büyük bir rahatsızlık oluşturmuştur. Üstelik Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşta doğrudan Ermenilere destek veren Tahran, Azerbaycan halkının da büyük tepkisini çekmiştir.

Bu noktada Bakü, başından itibaren İran ile politik ve dini yakınlıktan ziyade soydaş ve seküler Türkiye ile ittifak kurmayı tercih etti. Bakü kısa sürede Türk milliyetçisi söylemlere yönelerek Türkiye ile birlik olma fikrini ön plana çıkardı. Ayrıca Güney Azerbaycan olarak isimlendirilen İran'ın kuzeyi ile birleşme fikri de ortaya atılmıştır. Cumhurbaşkanı Elçibey sonrası iktidara gelen Haydar Aliyev bu konuda daha dengeli bir politika yürütse de Azerbaycan'da İran'ın amaçladığı mezhepsel birliktelik yerine etnik temelli bir Türk milliyetçiliği söylemi baskın olmuş, bu ise Tahran için büyük bir tehdit olarak görülmüştür.

Bununla birlikte İran'ın düşman olarak gördüğü İsrail'in Azerbaycan ile yakınlaşması, Tahran için başka bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle İran'daki nükleer çalışmaların uluslararası politikada oldukça fazla gündeme geldiği 2012 yılında, İsrail'in İran'daki nükleer tesislere Azerbaycan üzerinden saldırı yapacağı iddiası, Bakü-Tahran

ilişkilerini bir hayli germiştir. Aynı dönemde Batı basını Bakü yönetiminin İran'a karşı İsrail'e askerî üs tahsis ettiği iddiasını sıklıkla dile getirmiştir. İran medyası da MOSSAD'ın Azerbaycan'da istihbarat faaliyetlerinde bulunduğunu, Hazar Denizi ile İran sınırında elektronik dinleme ve gözetleme yaptığını ileri sürmüştür.⁷ Azerbaycan bu iddiaları kesin bir dille yalanlasa da Tahran'ın endişeleri dinmemiştir.

Nitekim bu süreçte nükleer bilimci Mustafa Ahmedî Roshan suikastı gibi İsrail'in İran'a karşı yürüttüğü birçok casusluk faaliyetinde Tahran, Azerbaycan'ın MOSSAD ile iş birliği yaptığını öne sürerek Bakü'ye diplomatik nota vermiştir. Ayrıca yine aynı yıl Azerbaycan ve İsrail arasında gerçekleşen yüksek miktardaki silah ticaretinin ardından İran, Tahran'daki Azerbaycan Büyükelçisini çağırarak bu durumdan duyulan rahatsızlığı iletmiştir. Bakü yönetimi karşılık olarak 22 Azerbaycan vatandaşını İran ajanlığı, Azerbaycan'a ihanet, ABD ve İsrail büyükelçiliklerine saldırı hazırladıkları iddiası ile tutuklamıştır.⁸

Benzer şekilde 2014 yılında İranlı yetkililer, İran'da uranyum zenginleştirme tesislerini izlerken düşürdüklerini savundukları İsrail'e ait bir insansız hava aracının Nahçıvan bölgesinden kalktığını iddia etmiştir. İran medyası bu konuda Azerbaycan'a yönelik çok sert suçlamalarda bulunmuştur.

İran, genel olarak Azerbaycan'ı Yahudilerle iş birliği yapmakla suçlarken Azerbaycan da İran'ı Hristiyan Ermenilere destek vererek binlerce Müslümanın ölümüne yol açmakla suçlamaktadır. Ayrıca İsrail ile kurulan ilişkinin herhangi bir devleti hedef almadığını savunan Bakü, buna karşın İran'ın Erivan'a verdiği desteğin sonucunu

ise açık bir Müslüman katliamı olarak yorumlamaktadır. Bir anlamda Azerbaycan yönetimi, İran-Ermenistan ittifakına karşı İsrail'den destek almayı amaçlamaktadır.

Rusya

Vladimir Putin ile birlikte Rusya ve İsrail arasındaki ilişkiler oldukça stratejik bir boyut kazanmıştır. Ancak son dönemde Moskova'nın Ortadoğu'da Suriye üzerinden artan etkisi, iki aktörü karşı karşıya getirmiştir. Bilhassa geçtiğimiz eylül ayında İsrail uçaklarının manevralarıyla Suriye'de bir Rus uçağının düşmesi, önemli bir kriz haline gelmiştir. Özellikle uçak krizinin ardından Moskova'nın Esad rejiminin yıllardır talep ettiği ancak İsrail ve ABD'nin itirazları sebebiyle sürekli bir şekilde ertelenen S-300 sistemlerini Suriye'ye teslim etmesi, İsrail için önemli bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu sevkiyatın çok öncesinde Rusya'nın Türkiye ile yaşadığı uçak krizinin ardından Suriye'deki Rus askerî üslerine S-400 sistemleri konuşlandırılmış olsa da bunların kontrolü Rus askerler tarafından sağlanmaktaydı. Ancak bu sefer sevk edilen S-300'lerin doğrudan Esad rejimine teslim edilmesi gibi bir durum gündeme gelmiştir. Bu da İsrail'in Suriye karşısındaki hava üstünlüğünü sonlandırması anlamına gelebilecek bir hamledir.

Rusya'nın bu girişimi İsrail için önemli bir güvenlik krizi olarak görülürken Moskova'ya karşı jeopolitik bir karşılık olarak Güney Kafkasya ön plana çıkarılmıştır. Aynı ay içinde İsrail Savunma Bakanı Liberman, Azerbaycan ve Gürcistan'ı ziyaret etmiştir. Böylece ilk kez bir İsrail Savunma Bakanı Gürcistan'a ziyarette bulunmuştur. Nitekim bu ziyaretlerde daha önce pek çok kez gündeme gelen ancak Rusya ve

İsrail arasındaki pazarlıklarla ertelenen İsrail'in Gürcistan'a stratejik silahlar vermesi konusu tekrar açılmıştır.⁹ Liberman, Gürcistan'ın uzun süredir talep ettiği insansız hava araçlarının satışının yakın dönemde gündeme gelebileceğini belirterek Moskova'ya karşı jeopolitik bir karşılık verebileceklerini göstermek istemiştir.

Ayrıca İsrail ve İran arasındaki çekişmede iki aktörle de iyi ilişkilere sahip olan Rusya'nın bu durumu daha ne kadar devam ettirebileceği de tartışılmaya başlanmıştır. Yakın dönemde gerçekleşebilecek olaylar, Moskova'nın bir tercih yapmasını gündeme getirebilir.

Moskova ve Tel Aviv arasındaki ilişkilerde dikkat edilmesi gereken konulardan biri de Rusya'daki Yahudi lobisidir. Ülkede oldukça önemli konumlarda bulunan bu topluluk, İsrail ile iş birliğini de incelemektedir. Genel olarak bakıldığında İsrail'in amacının Moskova ile kriz çıkarmaktan ziyade pazarlıktaki elini güçlendirmek olduğu görülmektedir. Bu anlamda İsrail, Rusya'nın Ortadoğu'da güçlenen varlığına Güney Kafkasya üzerinden cevap verirken Moskova ile de uzlaşmayı incelemektedir.

Ancak kasım ayında İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı saldırılara karşılık Filistin tarafından verilen misillemelerde kullanılan füzelerin Rus yapımı olduğu iddiası ve İsrail'in oldukça güvendiği "Demir Kubbe" hava savunma sisteminin bu roketler karşısında etkisiz kalması, Güney Kafkasya'daki hamlelerin sahibi olan İsrail Savunma Bakanı Liberman'ın istifasını getirmiştir. Bu son yaşananlar, önümüzdeki dönemde Rusya ve İsrail arasındaki ilişkilerde daha büyük krizleri doğurma potansiyeli taşımaktadır.

Türkiye

Türkiye, bağımsızlığından itibaren Azerbaycan'ın en önemli destekçisidir. Soy, dil ve din açısından kardeş olan Türkiye ve Azerbaycan, tüm uluslararası kuruluşlarda birbirlerinin politikalarını desteklemektedir. Dağlık Karabağ Savaşı'nda da Bakü'ye koşulsuz destek veren Ankara, Azerbaycan ile birlikte Ermenistan sınırını kapatarak Erivan'a ambargo uygulamaya başlamış ve bu ambargo halen devam etmektedir.

İsrail ile 1990'larda çok iyi ilişkilere sahip olan Türkiye, Tel Aviv'in Bakü ile yakınlaşmasına da yardım etmiştir. Ancak 2002 sonrası hem Türk dış politikasında yaşanan değişim hem de Türk halkının Ortadoğu ile olan etkileşiminin artması, Türkiye'deki İsrail algısını değiştirmiştir. Özellikle 2009 yılında gerçekleştirilen Davos toplantısında dönemin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın "one minute" çıkışı ve 2010 yılında meydana gelen Mavi Marmara olayı, Türkiye-İsrail ilişkilerini bozmuştur. Ancak Ankara ve Tel Aviv arasındaki ilişkiler bozulsa da Azerbaycan-İsrail ilişkileri Türkiye'den bağımsız olarak gelişmeye devam etmiştir.

İsrail ile bozulan ilişkilerin ardından Türkiye, savunma sanayiinde yerli üretim çalışmalarını artırarak kısa sürede önemli adımlar atmayı başarmış ve böylece İsrail, silah ticaretinde büyük pazarlardan biri olarak gördüğü Türkiye'yi kaybetmiştir. Ancak İsrail 2012 yılından itibaren Azerbaycan ile daha fazla yakınlaşarak Türkiye'den doğan açığı Azerbaycan ile kapatmaya çalışmıştır.

Bu süreçte hem Batı hem de İran medyasının sıklıkla dile getirdiği, İsrail'in Azerbaycan'da istihba-

rat faaliyetlerinde bulunduğu iddiası sadece İran'ı değil Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Özellikle 2014 yılında İran'da düşürülen İsrail'e ait insansız hava aracının Nahçıvan bölgesinden kalktığı iddiası oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca geçtiğimiz ekim ayında İsrail'in Azerbaycan Büyükelçisi'nin Nahçıvan'ı ziyaret ederek bölgede tarım ve ziraat projelerinden bahsetmesi de Tel Aviv'in bölgedeki gizli ajandası konusunda merak uyandırmaktadır. Bu noktada 1921 yılında imzalanan Kars Antlaşması ile Nahçıvan'ın askerî tehditlerden korunması konusunda "garantör" yükümlülüğü bulunan Türkiye, bölgede atılan adımları dikkatle takip etmektedir.

Sonuç

Bakü, özellikle Dağlık Karabağ konusunda İran ve Ermenistan'a karşı İsrail'in desteğini alma düşüncesinde olsa da ilerleyen dönemde hem iç hem de dış politikasında büyük problemlerle karşılaşabilir. Türkiye ve Rusya gibi Güney Kafkasya jeopolitiğinin en önemli iki aktörünün İsrail'in bölgede artan varlığından rahatsız olması ihtimali bir yana Azerbaycan'ın İsrail ile olan yakın ilişkilerinden dolayı Müslüman devletler de Bakü karşıtı bir politika başlatabilirler.

Bu noktada Azerbaycan'ın İsrail'e verdiği değeri, İsrail'in Azerbaycan'a vermediği de ortadadır. Nitekim Azerbaycan Parlamentosu'ndaki pek çok milletvekili, İsrail ile olan ilişkileri çok stratejik ve dostane olarak nitelemesine rağmen İsrail eski Savunma Bakanı yardımcılarında Efraim Sneh, gelişen ilişkilere rağmen Azerbaycan'ın İsrail'in bir müttefiki olmadığını açıklıkla dile getirmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Yavuz Kerimoğlu, “Azerbaycan’da İsrail Algısı ve Etkisi”, İNSAMER, Mayıs 2017, http://insamer.com/tr/azerbaycanda-israil-algisi-ve-etkisi_713.html
- ² Elnur İsmayil, “Israel and Azerbaijan: The Evolution of a Strategic Partnership”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, VII: 1, 2013, s. 71.
- ³ Oğuzhan Göksel, “Beyond Countering Iran: A Political Economy of Azerbaijan-Israel Relations”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 2015, 42:4, s. 664-665.
- ⁴ Shahin Abbasov, “Azerbaijan: SOCAR to Use Israeli Oil Field as Proving Ground”, *Eurasianet*, Mayıs 2012.
- ⁵ “Azerbaycan İsrail’e Hava Üssü Verdi”, *Milliyet*, Mart 2012.
- ⁶ Elnur İsmayıl, “Azerbaycan-İsrail Stratejik Ortaklığı”, Ocak 2013, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/1101/-azerbaycan-israil-stratejik-ortakligi/#.XAD5xGgzbiU>
- ⁷ Alex Vatanka, “Tangle in the Caucasus”, *Foreign Affairs*, Ocak 2013.
- ⁸ İsmayıl, “Azerbaycan-İsrail...”, Ocak 2013, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/1101/-azerbaycan-israil-stratejik-ortakligi/#.XAD5xGgzbiU>
- ⁹ Sevil Nuriyeva İsmayilov, “İsrail’in Güney Kafkasya Çıkarları,” *Star*, Ekim 2018. <https://www.star.com.tr/yazar/israilin-guney-kafkasya-cikarlari-yazi-1398136/>